یەکەمین کۆنفرانسی یاسایی یەکێتی ژنانی کوردستان

هەولیك بۆ هاوسەنگی لەیاساکاندا

ئا/ سازان رەشید

رۆژانی 27و 2002/3/28 یەکێتی ژنانی کوردستان کۆنفرانسێکی یاسایی سازکرد بۆ چاککردن‌و گۆڕینی کۆمەڵێك بڕگەی یاسایی لەپێناو بەدیهێنانی یەکسانیی لەنێوان هەردوو رەگەزی ژن‌وپیاودا لەبەرامبەر یاسادا، ئەم کۆنفرانسە کۆمەڵێك کەسانی پسپۆڕو شارەزا لەیاساناسان‌و مافناسان‌و رۆشنبیران تیایدا بەشداربوون بۆ گەڵاڵەکردنی پرۆژەیەکی یاسایی نوێ کە دوای بڕیاردانی زۆرینەی دەنگی یاساناسان‌و دادوەران دواتر دەکرێتە پرۆژەیەك بۆ بەردەستی سەرۆکایەتی هەرێم بۆ بڕیاردانی کۆتایی.

سەبارەت بەم کۆنفرانسە کۆمەڵێك کەسانی شارەزاو پسپۆڕ بەم شێوەیە دوان:

*عەبدولکەریم: دادوەرو ئەندامی دادگای تەمییز

(باردۆخی ئێستای ژنان پێویستە هەنگاوی بۆ بنێرێت)

–ئامانجی لەم کۆنفرانسە یەکسانییە لەنێوان ژن‌وپیاودا لەیاساکانمانداو پێمانخۆشە ئەم کۆنفرانسە سەربگرێت، چونکە یاساکانی ئێمە لەزۆر بواردا ئەو یەکسانییەی تێدانییەو ئێستاکەش بارودۆخی ژنانی ئێستامان پێویستە کە هەنگاوی بۆ بنێرێت، بەڵام لەوەدەچێت هەنگاوەکان هێواش بن، چونکە ناتوانین هەنگاوێك بنێین کە لەکۆمەڵگاکەماندا نەگونجێت‌و ئێمە هیوادارین لەدوارۆژدا کۆنفرانسی تر بکرێت کە بتوانین هەنگاوەکانی تریش بەجێبهێنین، بەڵام لێرەدا هیچ کێشەیەکمان نەبووە ئەگەر کێشەیەکیش هەبووبێت لەسەر بەرزترین رێژەی سزا کە زیادی بۆ دابنێین یان کەمی بۆ دابنێین بڕواناکەم ئەمە زۆر گرنگ بێت‌ورۆحی یاساکەمان کەمبکاتەوە، ئەوەی گرنگە کە دەمانەوێت بەم گۆڕانکارییانەی کە دەیکەین کۆمەڵێك بەها هەیە کە لەناو کۆمەڵەکەدا بگۆڕین بەشێوەیەك کە سوودی بۆ میللەتەکەمان هەبێت‌و بۆ سوودی ژنانیش دەبێت زیاتر ژن هەست بکات کە شێوە ئیمتیازێك بۆ پیاو هەیە.

*ئاراس مەجید: دادوەر لەدادگای سلێمانی

(پاش بڕیاردان لەسەر هەریاسایەك پێویستە لیژنەی بەدواداچوون هەبێت)

–سوپاسی یەکێتی ژنانی کوردستان دەکەم کە ئەم کۆنفرانسەی لەگەڵ چەند نوێنەرێك لەوەزارەتی دادگا سازکرد، بەتایبەتی زۆربەی ئەوانەی کە بەشدارییان کرد دادوەرەکان بوون، چونکە لەکاروباری یاسادا شارەزایی تەواویان هەیە، دیارە ئەم کۆنفرانسە بۆ ئەوە بەسترا کە هەندێ ماددە هەیە لەیاسای باری کەسایەتی، یاسای سزادانی عیراقی، کە پێویستی بەچەند گۆڕانکاریی هەیە لەگەڵ بارودۆخی کۆمەڵ لەگەڵ ئێستای کوردەواریدا بگونجێت، دیارە ئەو گۆڕانکارییانەش کە دەکرێت بۆ فەراهەمکردنی ئەو یەکسانییە کە لەنێوان ژن‌وپیاودا هەبێتو بۆ ئەمەش گفتوگۆی زۆر پێویستە لەسەر ئەو بڕگەو ماددانە، چونکە یاسا هەرئەوە نییە بەدێرێك تەواوی بکەین‌و کۆتایی پێبێنین، من ئومێدەوارم لەم کۆنفرانسەدا ئاکامێکی باش دەربچێت کە ئاکامێکی وای هەبێت یەکسانی لەنێوان ژن‌وپیاودا بێتە ئارا.

*ئەگەر گۆڕانکاریی لەم کۆنفرانسەدا کرا دوای بڕیاردانی پێتوایە جێبەجێ بکرێت؟

–باری جێبەجێکردنی دەکەوێتە سەرئەوەی کە گرنگە لیژنەی بەدواداچوون هەبێت، دوای ئەوەی لەلایەن سەرۆکی هەرێمەوە ئەو پێشنیازانە پەسەندکرا پێویستە ئەو لیژنەیە کاری خۆی بکات‌و دادگاش رۆڵی گرنگ بگێڕێت لەجێبەجێکردنی بڕیارەکاندا.

*رزگار محەمەد ئەمین: دادوەر لەدادگای سلێمانی

(ئەو یاسایانە پیاوان دایان ناون کە خاوەن دەسەڵاتی یاسادانان بوون، بۆیە بەقازانجی پیاوان شکێنراوەتەوە)

ئەم کۆنفرانسە بەشێکە لەهەوڵی دێرینی مرۆڤایەتی‌و یەکسانی کردنەوە یان نەهێشتنی یان کەمکردنەوەی جیاوازیی ژن‌وپیاو لەیاساکاندا بەتایبەتی یاسا جەزاییەکان‌و ئەو یاسایانەی کە پیاوی پێش ژن خستووە، بەبڕوای من ئەمە خەباتیشە بۆیە من دەڵێم ئەم کۆنفرانسە دوومانای گەورەی هەیە کە مانایەکیان بەشێکە لەهەوڵی مرۆڤایەتی بۆ یەکسانیی خەبات بۆ بەرەوپێشخستنی بنەما کۆمەڵایەتییەکان لەوئاقارەی کە ئێستا ژن‌وپیاو تێیدایەو یەکسان بکرێنەوە لەبەرامبەر یاساکاندا، ئەو یاسایانەی کە پیاو داینا‌وەو مافی ژنی تیاخوراوە، دیارە لەبەرئەوەی پیاو خاوەنی دەسەڵاتی تەشریع دانان بووەو یاساکانی بەقازانجی خۆی داڕشتوە، مانای دووەمیش لەڕاستیدا کە من بەرز دەینرخێنم لەم کۆنفرانسەدا ئەوەیە کە لای من یەکەمین کۆنفرانسی یاساییە لەم بەشەی هەرێم کە بەفراوانی گیرابێت، لەکاتێکدا ئەگەرچی پەیوەندیی بەو یاسایانەوە هەیە کە دەربارەی ژنە، بەڵام بەهەرحاڵ کۆنفرانسێکی یاسایی کە ئێوەی یەکێتی ژنانی کوردستان پێش وەزارەتی داد کەوتوون لەم کاتەدا بەکارێکی زۆر باشی دەزانم.

*ئەمیرە حەسەن/ پارێزەر

(ئەو یاسایانەی لەگەڵ بارودۆخی ئێستای ژناندا ناگونجێت پێویستە دەستکاری بکرێت)

ئامانجی ئەم کۆنفرانسە بەتایبەتی دەستکاریکردنی هەندێك بڕگەی یاساییە دوای ئەوەی گفتوگۆیەکی زۆری لەسەرکراو هەموو لایەنەکان گەیشتونەتە ئەو ئاستەی کە ئەمە ئیتر لەگەڵ بارودۆخی ئەم سەردەمەی ژنی کوردستاندا ناگونجێت.

*سەیوان رۆستەم: ئەندامی سکرتاریەتی یەکێتی ژنانی کوردستان

(پیشنیازەکانی ئەنجامی ئەم کۆنفرانسە دەکریتە پرۆژەیەك‌و دەخریتە بەردەم سەرۆکایەتی حکومەتی هەریم بۆ بریاردان)

–دیارە ئامانجمان لەم کۆنفرانسەدا پیشنیازکردنە بۆ گۆڕینی چەند برگەیەك لەیاسای باری کەسیتی و یاسای سزادان، دیارە ئەم یاسایانە ئەوەنییە کە ئیمە دەیکەین یەکسەر گۆربیتمان‌و بلیین ئەمە کۆتایی هاتووە، بەلکو ئەمە کۆمەلیك پیشنیازە کە گەلالە دەکریت‌و دەخرێتە چوارچێوەی پرۆژەیەکەوە کە بەشدارانی ئەم کۆنفرانسە دەنگی لەسەربدەن‌و ببێت بەکۆمەڵە گۆڕانێك کە لەم یاسایانەدا دەکرێت پێشکەش بەسەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان بکرێت بۆ ئەوەی بڕیار لەسەر ئەو گۆڕانکارییانە بدرێت، ئەم هەوڵەی یەکێتی ژنانی کوردستانیش یەکەم هەوڵ نییە لەبواری یاساییدا، بەڵکو هەر لەساڵی 1992وە تائێستا بەردەوامین لەخەباتکردن بۆ گۆڕانکاریی لەیاساکاندا بەتایبەتیش ئەو یاسایانەی کەرامەتی ژن وەك ئینسان پێشێڵدەکات.

*قوباد جەلی‌زادە: دادوەر لەدادگای سلێمانی

(داب‌ونەریت‌و هەندێ یاسا مافی ژنانی زەوتکردووە)

–بەبڕوای من کۆنفرانسی یاسایی ژنان کە یەکەم ئەزموونە پێموایە ئەزموونێکی زۆر سەرکەوتووەو من بەش بەحاڵی خۆم ئەم کۆنفرانسە زۆر بەباشی دەبینم‌و کۆمەڵێ پێشنیازی زۆر جوان کراوە بۆ گۆڕینی کۆمەڵێك یاسا کە بەشێك لەمافی ژنی پێشێلکردووە، دیارە هەوڵی ئەوە دەدرێ کە ئەو مافانە بدرێتەوە بەژن‌و ئەو جێگا جوان‌و شایستەیەی کە ژن هەیبوو لەناو کۆمەڵی کوردەواریدا جارێکی تر لەڕێگەی ئەم کۆنفرانسەوە پێی بدرێتەوەو ئەو ماددانەی کە ئێستا پێشنیازکراون بۆ چاککردن زیاتر یاسای باری کەسێتی‌و یاسای سزادانی عیراقی دەگرێتەوە لەگەڵ یاسایی قەلاچۆکردنی لەشفرۆشیی.

*مامۆستا مەلا محەمەد ئەمین چەمچەمالی: سەرۆکی یەکیتی زانایانی ئایینی

(پیویستە ئەو ماددانەی لەگەڵ مافی ژناندا ناگونجیت چاك بکریت)

–ئیمە وەك زانایانی ئایینی شتیکی لینابینین کە دژایەتی شەریعەتی پیرۆزی ئیسلام بکات، بەلکو وەك جاریکی تر هەر وتم لەفەزا پیرۆزەکەی ئیسلامدا جییدەبیتەوەو دیارە ژنانی هەریمی کوردستان بەرەو پیشکەوتن دەرۆن‌و بەرەو ئەوە دەرۆن کە مافەکان وەکو یەك وابیت‌و هاوبەشی پیاوان بکەن‌و ئومیدم وایە کە ئەم کۆنفرانسە سەرکەوتووبیت‌و دەبیت بەکردەوە هەولی بۆ بدریت‌و ژنان‌وپیاوان لەیاسادا یەکسان بن لەهەموو لایەنەکەوەو لەلایەنی ئەو دەقە یاساییانەوە یان ئەو برگانەی کە لەدەقە یاساییەکانەوە هاتووە کە دژی ئامانج‌و ئاواتی ژنانە کە ئیمە لەو دووڕۆژەی کۆنفرانسەکەداو لەوماوە کورتەدا توانرا بەشیکی کەم لەئاواتەکانی ژنان بهیننەدی، هیوام وایە لەئایندەیەکی نزیکدا کۆنفرانسی یاسایی تر بکرێت بۆ ئەوەی ئەو ماددانەی کە ماوە لەگەڵ ئامانجی ژناندا ناگونجێت چارەسەربکرێت.

*خاتوو جەمیلە سابر/ ئەندامی یەکێتی ژنانی کوردستان

–ئەگەرچی تائێستا (ی.ژ.ك) هەوڵی زۆری داوە بۆ گۆڕنکاریی لەیاسادا بەڵام بەڕاستی ئەمە یەکەم هەنگاوە کە کار بۆ کرنفرانسێکی یاسایی بکرێت بۆ ئەوەی ژن‌وپیاو لەیاسادا یەکسان بن، ئێمە وەکو ژن مافی خۆمانە کە داوای یەکسانیی بکەین‌و مافی خۆشمانە هەوڵبدەین هەمیشە ژنان وریا بکەینەوە لەهەموو جێگەیەکداو بەتایبەتی پیاوانیش پێویستیان بەوە هەیە کە کۆبوونەوەیان لەگەڵدا بکرێت‌و بزانن کە ژن گەیشتۆتە رادەیەك لەکوردستانی ئازاددا داوای مافی خۆی دەکات‌و لەگەڵ گۆڕانکاریدا ژیانی ژنانیش پێویستی بەگۆڕانە بەرەو باشتر.

*خەندە سەعید: مافناس لەوەزارەتی مافی مرۆڤ

(بەرای من کاری کۆتایی ئەم کۆنفرانسە لایەنی باش‌و خراپیشی دەبێت)

–ئێمە دەمانەوێت لەم کۆنفرانسەدا ئەم کۆمەڵگەیە بەرەو کۆمەڵگەیەکی پێشکەوتوو بەرین کە یەکسانیی ژن‌وپیاو لەیاسادا بەرقەرارابێت، ئەمیش لەرێگەی چەند گۆڕانکارییەك لەچەند بابەتی یاسایی بۆ ئەوەی ئەو یەکسانییە کە ئێمە داوای دەکەین لەنێوان ژن‌وپیاودا لەماددە یاساییەکانداو لەسزا یاساییەکاندا هەبێت‌و بەرای من هەموو کاری کۆتایی ئەم کۆنفرانسە تازەیەو دیدوبۆچوونی جیاواز هەیەو هیوام وایە کە ئەم کۆنفرانسە سەرکەوتووبێت.

*ئالان رەووف: پارێزەر لەوەزارەتی داد لەسلێمانی

(پێویستە کۆنفرانسی یاسایی بەوردی گفتوگۆی لەسەر بکرێت)

–بەراستی کۆنفرانسەکەمان سەرکەوتووبوو، بەڵام دەبێت ئەو گۆڕانکارییانەی کە لەیاسادا هەیە بەوردی گفتوگۆی لەسەربکرێت‌و ئەوانەی کە بەشدارییان کردووەو پسپۆڕن لەبواری یاساداو پاش ئەوەی پێشنیازەکانیش پێشکەشی سەرۆکایەتی هەرێم دەکرێت‌و دووبارە دەسکاری دەکرێتەوە.

*ئامینە مەحموود: پارێزەر

–دانانی یاساکان بۆ رێکخستنی کۆمەڵگەو چارەسەری کێشەکانیەتی لەگەڵ بەرەوپێشچوونی کۆمەڵگەو لەهەمانکاتدا دەبێت یاسا گۆڕانکاریی تیدا بکریت، بەڵام ئەوکەسانەی کە بەم ئەرکە هەلدەستن دەبێت پسپۆڕبن لەوبوارەداو ئەزموونیان هەبێت، چونکە بەراستی ژن لەدوای راپەرینەوە لەرووی داواکردنی مافەکانیان هاتۆتەدی‌و هەموو یاسایەك کە دادەنرێت بەتێپەربوونی کات پێویستی بەگۆڕین هەیە، چونکە کۆمەڵگە لەگۆڕاندایەو کۆنفرانسەکەش لەماوەی ئەو دوو رۆژەدا گفتوگۆیەکی زۆری لەسەر کرا ئینجا خراوەتە دەنگدانەوەو زۆرینەی دەنگ وەرگیراوەو هیوام وایە کۆنفرانسەکە زۆر سەرکەوتووبێت لەئەنجامەکانیدا.

ئەو ژنانەی کە لەیادی ئەنفالدا برینەکانیان نوێ‌و نوێتر دەبنەوە

مژدە مەحمود جاف/ راگەیاندنی لقی گەرمیان ی.ژ.ك

تکاکارم لەهەرکەس‌و دەوڵەتێك کە دەتوانێت هەوڵمان بۆ بدەن‌و لەچارەنووسی وون بووەکانمان ئاگادارمان بکەنەوە.

لەمەوپێش دروست لەم رۆژانەی وەرزو ساڵدا لەپڕێکداو لەهەرێمێکی ستەمدیدەو لەنێو گەلێکی پڕ لەژاندا سەدان گوند وێران بوون‌و سەدان ماڵ گڕی تێبەردراو لەهەمووی جەرگبڕتر لەوێدا هەزاران بوونەوەری بەهەست بەناوی مرۆڤ، بەڵێ هەزاران هەزار مرۆڤ ونبوون، هەندێکجار ونبوونی تەنها یەك مرۆڤ ناخی هەموو مرۆڤایەتی‌و جیهان دەهەژێنێت، بەڵام کاتێك دەبیستراو دەبینراو دەخوێندرایەوە، کە هەزاران مرۆڤ لەگەڵ هەموو جیهانە جیاجیا سادەکانیاندا، بە ژن‌وپیاوەو بەساواو پیرو گەنجەوە، ونبوون، هۆش‌و ئاوەز لەخاڵی سڕبوون‌و وەستاندا دەخولایەوەو، تائێستاش هەر دەخولێتەوەو ئێستاش هەزاران کەسی تر پاشماوەی ئەو شاڵاوو کارەساتە نەفرەتاوییەن کە بەناوی (ئەنفال)وە ئەنجامدرا، درندانەترین شێوە بۆ رەشکردنی چارەنووسی مرۆڤایەتی لەو شاڵاوە بەدناوەدا رەنگیدایەوەو

گەورەترین درزی خستە نێو ویژدانە زیندووەکانەوە، ئەمساڵ لەم یادە پڕ سوێییەدا چوینە دیداری چەند ژنێکی پاشماوەی ئەنفال‌و ساتێك گوێمان بۆ بەسەرهاتەکانیان گرت‌و بەمجۆرە بۆمان دوان:–

*سەوڵە خورشید سەعید مەحمود، کە دانیشتووی گوندی (توکن)ەو لەنێو کوێرەوەرییەکان‌و مەینەتی ئەنفالدا بووەو پاشماوەیەکە لەئەنفال، وادەگێڕێتەوە: (پیاوەکانی رژێم رژانە نێو گوندەکەوەو هەمووان لەترسا ماڵیان بەجێهێشت‌و رۆیشتن بۆ ملەسورەو لەوێ سواری زیل کراین‌و براینە (دبس) لەوێشەوە خەڵکیان بارکرد بۆ قومەکە کە (نوگرە سەلمان)یان پێدەوت، کاتێك گەیشتینە ئەوێ، ببڕ کراین‌و براینە چەند هۆڵێکەوەو کاتێك هۆڵەکانمان بینی تەماتەو پەتاتەو نۆکیان تێدابوو، دیاربوو پێش ئێمە دیلی تری تێدابوو بەڵام دەرکرابوون، پاشان ئێمە (6) مانگ لەوێدا بەبرسێتی‌و تونێتی‌و رەش‌وڕوتی ماینەوە، ژن‌وپیاو جیا کراینەوە، ئەم نیوەڕۆ بۆ ئەو نیوەڕۆ لەتەسەموونیان بۆ فڕێدەداین‌و هەمووشەوێك چەند کەسێك دەمردن‌و دەبرانە حەوشەو فڕێدەدران‌و کاتێك حەجاجی گەورەی نوگرەسەلمان دەهات‌و دەیبینی بەو گەرمایە مێش‌و مەگەز بەسەر مردووەکانەوە کۆبووەتەوە عەرەبانەی دەدایە دەست یەك دوانێك‌و مردووەکانیان بەپیسی دەخستەسەری‌و دەیگوت برۆن فڕێیان بدەن‌و هەندێکجار کەسوکاری مردووەکان چاڵیان بۆ هەڵدەکەندن‌و پری سەریان دەکرد لەخۆڵ، بەڵام پاش کەمێك سەگ دەری دەهانین، ئەوێ بۆ خۆی جەهەنەمێك بوو، ژن لەوێ منالی دەمردو لەبرسان دەمردن.

*پاشان بەهیە رەحیم کاکەسوور، کە ئەویش لەگوندی (توکن)ەدا دادەنیشێ بەمجۆرە بۆمان دوا:

(35) کەس لەگوندەکەماندا ئەنفال کراوەو (11) کەس لەبنەماڵەکەی خۆمان ئەنفالە، لەملەسوور لەگەڵ کوڕو کوڕەزاکانمدا لێك جیاکراینەوەو، ئیتر هەرگیز نەمانبینیەوە، بەڵام لەملەسوور زۆرم پێگوتن با بەپێ ئەم دۆڵ‌و دەشتە بشێلین‌و بچینە (صمود) بەڵام ئەوان چوار منالیان توانای رێکردنیان نەبوو، لەبەرئەوە بەیەکجاریی ونبوون، ئەوەشم بیرنەچێت کە برایەکیانم لەنوگرە سەلمان لەژێر کێبڵدا کوشت، کاتێکیش بیریان لێدەکەمەوە تا گیانم تیابێت دەگریم، بێجگە لەبیرکردنەوە لەوان هیچ شتێکم پێ ناخورێت.